I.

Kierunek i zadanie balneologii spółczesnéj w ogóle, w szczególności zaś balneologii krajowéj i komisyi balneologicznéj.

Przez Prof. Dra Korczyńskiego.

(Rzecz miana na posiedzeniu komisyi balneologicznéj Tow. lek. krak. d. 9 marca 1877 r.)

Wydział przyrodniczo-matematyczny Akademii Umiejętności na posiedzeniu z d. 20 stycznia b. r. rozwiązał komisyją balneologiczną w przekonaniu, że czynności jéj obejmie skutecznie Towarzystwo lekarskie krakowskie. Tym sposobem uprawa balneologii krajowéj i naukowa opieka nad zdrojowiskami powierzoną została nowo utworzonéj w łonie Tow. lek. krak. komisyi. Jesteśmy więc spadkobiercami prac i działalności komisyi balneologicznéj, która istniała najprzód w b. Towarzystwie naukowém krakowskiém, a następnie w Akademii Umiejętności. Nie tu miejsce wymieniać zasługi byłéj komisyi, a przedewszystkiém jéj czcigodnego kierownika Prof. Dietla, gdyż zasługi te chlubną mają kartę w dziejach umiejętności i kraju, a wypisane są świetnemi głoskami w rocznikach zdrojowisk ojczystych, które b. komisyi balneologicznéj zawdzięczają już to swo istnienie, już to obecny wzrost i rozwój. Skuteczna działalność b. komisyi winna być dla nas zachętą do pracy, gorliwość jéj członków wzorem godnym naśladowania, a co najważniejsza kierunek prac wskazówką najpewniejszą — bo doświadczeniem stwierdzoną — dla naszych zabiegów. Sądzę więc, że najrychléj podążymy do celu, jeżeli przejmiemy się duchem i kierunkiem prac na-

széj poprzedniczki i wstąpiwszy w jéj tory będziemy się starać o rozwinięcie i pielęgnowanie tego, co ona stworzyła i na co uwagę zwracała.

W miarę jednak zmienionych stosunków i nowych z jednéj strony potrzeb zdrojowisk, a z drugiéj odmiennych wymagań umiejętności i chorych, przypadną nam w udziale zadania nowe i otworzą się przed nami nowe kierunki, w których samodzielnie kroczyć nam wypadnie, gdy nie znajdujemy w przeszłości skazówek bezpośrednich.

Regulamin komisyi balneologicznéj określa w ogólnych zarysach nasz zakres działania, zaliczając do celów komisyi uprawę nauki, popieranie zdrojowisk krajowych i obznajamianie się z postępami balneologii, klimatologii i hydrologii.

Balneologija jest jak wiadomo częścią umiejętności lekarskiéj, gałęzią wiedzy, zasługującą na nazwę nauki ścisłéj, gdyż opiera się na podstawach umiejętności przyrodniczych i fizyjologii. Z nich czerpie ona wiadomości ogólne, aby je stósować umiejętnie do leczenia chorób. Związana jak najściśléj z hidrologiją i klimatologiją, balneologija korzystać winna jak najskrzętniéj ze zdobyczy wszelkich nauk przyrodniczych, zarówno fizyki, meteorologii, chemii, jak mineralogii i geologii, i zastósowywać takowe do bliższego poznania własności zdrojów i podniebia. Znajomość dokładna czynników, wpływających na ustrój ludzki lub zwierzęcy, poparta poznaniem dokładném ich skutków w ciele zdrowém prowadzić dopiéro winna do bliższego ocenienia skutków leczniczych i ustalenia prawideł i wskazówek do zastósowania takowych do leczenia i usuwania chorób. W stosunku do terapii balneologija wraz z klimatologiją lekarską jest częścią tak zwanego lecznictwa przyrodniczego w przeciwstawieniu do lecznictwa właściwego, które posługuje się lekami w ścisłém tego słowa znaczeniu. Zastósowanie lecznicze obudwu czynników oprzeć należy na jednakich podstawach. Przed użyciem leku w celach leczniczych tak samo poznać trzeba jego pochodzenie, sposób otrzymania, jego własności fizyczne i chemiczne, jak niemniéj skutki fizyjologiczne, jak stosując wodę lub klimat do leczenia chorób poznać trzeba tą samą drogą ścisłych badań wszelkie ich własności i właściwości. Jak przy użyciu leku bliższe rozważenie wskazań i przeciwwskazań i skutków ubocznych jest obowiązkiem każdego lekarza rozumowego, który wypełnić

może jedynie tylko na podstawie dokładnéj znajomości farmakologii doświadczalnéj i klinicznéj, tak i balneoterapeuta wtedy tylko odpowie swemu zadaniu, gdy w wyborze czynników leczniczych kierować się będzie zasadami balneologii naukowéj. Ze względu na przedmiot leczenia czyli chorego te same prawidła obowiązują lekarza, bez względu na to, czy leczy lekami lub czynnikami przyrodniczemi; dokładna znajomość chorób, ich przyczyn, biegu, wzajemnéj zależności, zmian anatomicznych i czynnościowych, poparta nieuprzedzoném doświadczeniem i trzeźwą obserwacyją kliniczną jest tak w jednym, jak w drugim razie podwaliną umiejętnéj terapii.

Skoro więc cele balneologii są tak jasne, sposoby badania własności zdrojów i czynników dyjetetyczno-higijenicznych tak ścisłe, zastósowanie lecznicze na tak rozumowych oparte podstawach, a nauka cała jest częścią przyrodnictwa, dlaczegóż, pytam się, balneologija nie wywalczyła sobie jeszcze ogólnego uznania jako samoistna nauka, dlaczego wielu spogląda z niedowierzaniem na jéj postępy i rozwój? Przyczyny tego są łatwe do odgadnięcia, a musimy je poznać bliżéj, jeżeli mamy przyczynić się do zapewnienia balneologii krajowéj należnego uznania i powagi.

W podobny sposób, jak wiele gałęzi umiejętności lekarskiéj dopiero w ostatnich dziesiątkach lat wyzwoliło się od wiekowych uprzedzeń, niczém nie popartych a wiekową powagą uświęconych zdań, a twierdzenie swe oparło na ściśle umiejętnych podstawach i na téj drodze raźno postępuje naprzód, tak samo i balneologija, która jeszcze w piérwszéj połowie obecnego stulecia nie stanowiła całości naukowéj i raczéj zasługiwała na nazwę balneografii, poczyniła olbrzymie postępy i prawie nie jest już wcale podobną do swéj poprzedniczki. Lekarz lub przyrodnik wykształcony w kierunku fizyjologicznym lub ściśle przyrodniczym nie oceni korzystnie balneologii, jeżeli takową mierzyć będzie według stanowiska, jakie zajmowali np. Osann lub Schwartze jeszcze w końcu połowy naszego stulecia, lubo w dziełach ich napisanych z wielką pilnością i sumiennością znajdzie nie jedno ziarno, mające jeszcze obecnie w całéj pełni swoje znaczenie. Rozczytując się nawet w pomnikowém dziele Lerscha zdumiony zostanie olbrzymim materyjałem i podziwiać musi żelazną

pracę, któréj potrzeba było do związania w jedną całość tak licznych a zarazem tak różnorodnych szczegółów, jednak mało pomimo to wszystko znajdzie krytyki i mało ogólnych na ścisłych doświadczeniach opartych poglądów. Innego całkiem zdania nabierze o balneologii, kto zapoznawszy się z dawniejszém jéj stanowiskiem, rozpatrzy się w obecnym jéj kierunku, który od czasu Brauna nazwać należy krytycznym, a od czasu Beneckego i Roehriga doświadczalnym i oddać musi hołd należny prawdzie. Najzagorzalszy przeciwnik balneologii jako umiejętności stanie się prawdziwym jéj zwolennikiem, gdy pozna bliżéj, co już zdziałała, i co idąc drogą wytkniętą, zdziałać jeszcze może. Nieznajomość balneologii i jéj postępów niestety nawet między lekarzami tak często napotykana, jest więc główną przyczyną, dlaczego jako nauka ścisła tak często jeszcze bywa lekceważoną.

Jakżeż zresztą ogół lekarzy ma znać zasady i kierunek nowszéj balneologii, lub co więcéj mieć dokładną świadomość celów balneologii w ogóle i środków, jakiemi się posługuje, jeżeli prawie w żadnym uniwersytecie balneologija nie jest wykładaną, a przy wykładach farmakologii traktowaną zazwyczaj bywa po macoszemu, jeżeli nie pomijaną zupełnie milczeniem. Lekarz opuściwszy ławy szkolne zna zaledwie z nazwiska najważniejsze zdroje i ogólny ich podział, dalszą zaś wiedzę zmuszony jest zdobywać sobie własną pracą, do któréj w zmudném zajęciu praktyczném nie zawsze nadarza się czas stosowny. Pewnik, że zwrócenie uwagi podczas studyjów uniwersyteckich na pewien przedmiot, rozbudza bardzo często zamiłowanie w lekarzach do takowego, a pomijanie pewnéj gałęzi w systemie nauk uniwersyteckich rodzi zazwyczaj obojętność a niekiedy i lekceważenie, sprawdza się najlepiéj i w całéj pełni na balneologii.

Do zobojętnienia ogółu lekarzy przyczynia się niemało pewien rodzaj piśmiennictwa balneologicznego, tojest mnóstwo pism, rozpraw i broszur, najczęściéj pisanych przez lekarzy zdrojowych, nie tyle w celu rozjaśnienia spraw spornych lub przyczynienia się do bliższego poznania zdrojów, ile w celu reklamy i przypomnienia się bądź to lekarzom praktycznym, bądź publiczności. Z nadchodzącą porą zdrojową każdy z lekarzy zarzuconym bywa takiemi płodami przemysłu literackiego, w których nazwi-

sko lekarza zdrojowego wypisane wielkiemi zgłoskami na okładce, zastępuje nieraz treść bardzo wątpliwéj wartości. Lekarz, który niema własnego sądu o balneologii jako nauce, czytając, że zdrój okazał się pomocnym w najrozliczniejszych chorobach, lub, że znaczna część chorych z chorobami przewlekłemi już po kilkutygodniowém leczeniu zdrojowém lub kąpielowém odzyskała zupełne zdrowie, lub widząc w całéj rozprawie jednostronność i brak ścisłości naukowéj, pomimowoli może powątpiewać, azali balneologija jest nauką, któréj godzi się zająć równe miejsce między innemi naukami lekarskiemi.

Wielu lekarzy, nawet bardzo wykształconych, nie odróżnia nauki balneologicznéj od przemysłu zdrojowego. W zastósowaniu praktyczném każdéj umiejętności napotyka się liczne nadużycia, dlaczegóżby balneologija miała być pod tym względem wyjątkiem? Głoszenie błogich skutków klimatu i zdrojów, leży w interesie Zarządów zdrojowo-kąpielnych a przesada pod tym względem z ich strony niekiedy napotykana, da się w części usprawiedliwić ogólném w naszych czasach nawyknieniem publiczności do reklam i sztucznego rozgłosu. Kto nie odróżnia nauki od przemysłu, ten łatwo popaść może w błędne mniemanie, że cała balneologija opiera się na tak wątłych podstawach że brak właściwych warunków istnienia zastępować musi anonsami i przechwałkami.

Komisyja balneologiczna chcąc utrwalić swój byt i zapewnić swym pracom należyte uznanie winna więc dołożyć wszelkich usiłowań, aby ogół lekarzy zachęcić do bliższego poznania skarbów naukowych tak często pomijanych. Zdobywszy sobie w ten sposób głos poważny w kraju tém snadniéj potrafi mieczem ostréj krytyki karcić niedowarzone płody literackie i utrzymywać w przyzwoitych granicach wszelkie osobiste zachcianki, niemające nic wspólnego z nauką.

Wypada mi teraz wspomnieć o balneologii klinicznéj, utrwalonéj przeważnie przez Seegena, Kischa i innych. W zastosowaniu do praktyki lekarskiéj balneologija i nauki z nią spokrewnione mają na celu leczenie wyłącznie prawie chorób przewlekłych i tutaj to otwiera się dla balneologa szerokie pole uczciwéj a pożytecznéj pracy. Podoła jéj tylko balneolog, który stoi na dzisiejszém stano-

wisku tak w pojmowaniu i ocenianiu chorób przewlekłych, jakoteż w rozumowém leczeniu takowych. Zbyteczną byłoby rzeczą rozwodzić się nad tém bliżéj, że spółczesna medycyna porzuciwszy wyłączny prawie dotąd kierunek anatomo-patologiczny chwyciła się kierunku ajtyjologicznego i fizyjologicznego, że patologija stała się obecnie fizyjologiją zastósowaną; wspomnieć jednak muszę, że kierunek ten odbił się już znakomicie i na terapii. Nihilizm leczniczy ustąpił już miejsca leczeniu czynnemu chorób, które jednak nie zasadza się na bezmyślnéj empiryi, lecz odwołuje się zawsze do trzeźwego doświadczenia i do nowszych, a doświadczeniem fizyjologiczném stwierdzonych pewników lub domysłów co do działania poszczególnych czynników leczniczych. Znaczenie dyjetetyki i higijeny w leczeniu chorób, zwłaszcza przewlekłych, zyskuje również coraz większe uznanie. Balneoterapija winna więc porzucić resztę wyłączności niczém nie usprawiedliwionéj, a stosując się jako część terapii do nowszych poglądów przejąć się ogólnemi zasadami takowéj i uwzględniać przedewszystkiem czynniki dyjetetyczne i hygijeniczne. Działając w tym kierunku jako tak zwana balneoterapija doświadczalna nie tylko że utrwala swe dobre imię, ale nadto może wiele przyczynić się do postępu nauk lekarskich i rozwoju spokrewnionych gałęzi terapii. Już obecnie balneoterapija przyniosła nauce nie jedną korzyść. Dla przykładu przytoczę tylko, że zasady leczenia umiejętnego hydropatycznego rozwinęły się na tle umiejętnéj balneoterapii ogólnéj, że stwierdzenie większéj skuteczności prądu galwanicznego w rozmaitych chorobach przy równoczesném używaniu kąpieli, użycie wcierań szaruchy równocześnie z kąpielami w celu usunięcia kiły, że rozwinięcie pojęć o niektórych chorobach jak: zołzach, moczówce cukrowéj, o wpływie drażnienia skóry na przemianę pierwiastków, — że wiele innych pominę — zawdzięcza medycyna balneoterapii.

Obowiązkiem więc komisyi balneologicznéj jest dążyć nowszym torem, zachęcać do pracy, i zniewalać do należytego uwzględnienia higijeny i dyjetetyki, a lubo obowiązek ten jest trudny i mozolny, przecież wypełnienie takowego przynieść może bardzo błogie dla nauki owoce. Wyniki téj działalności, o ile wzbogacać mogą naukę, nie mają bynajmniéj znaczenia wyłącznie kosmo-

politycznego, i owszem mogą i powinny stósownie do odmiennych stósunków i warunków zachować znamię swojskie, a co najważniejsza przyczynić się znakomicie do podniesienia zdroisk i uzdrowisk krajowych.

Przechodząc do ocenienia naszych zadań ze względu na zdrojowiska krajowe, przekonamy się, że łatwiéj jest zadowolić się ogólnikowym frazesem popierania zdrojowisk krajowych, aniżeli takowe ściśléj określić. Czy zdrojowiska nasze potrzebują jeszcze poparcia i w jakim kierunku?

Dzięki niezmordowanym zabiegom b. komisyi balneologicznéj i jéj światłego kierownika Prof. Dietla wiele zdrojowisk krajowych rozwinęło się znakomicie, we wielu widać ciągły postęp ku lepszemu, wielu właścicieli zdrojowisk w poczuciu obowiązku obywatelskiego nie szczędzi nakładu w celu ulepszenia i udoskonalenia dotychczasowych urządzeń. Liczba osób, szukających pomocy u zdrojów krajowych zwiększa się, a niechęć i uprzedzenie do takowych wygasa już w większéj części między światlejszą publicznością. Rywalizacyja zdrojowisk zagranicznych jest jednak dotąd jeszcze wielką zaporą w rozwoju krajowych, gdyż znaczna jeszcze liczba chorych, którzyby snadnie odzyskać mogli zdrowie w kraju, wiedziona uprzedzeniem w znacznéj części nieusprawiedliwioném, dawnemi nawyknieniami podróżowania bez celu, obawą przed domniemanemi niewygodami, nadzieją zabawy, taniości lub zbytku, przenosi zdroje zagraniczne i do nich rok rocznie podąża. Dla kraju, który niestety mało wyrobów własnych wysyła, a bardzo wiele cudzych zużywa, pielgrzymki takie są prawdziwą ruiną dobrobytu, a dla zdrojowisk krajowych przyczyną powolnego dźwigania się. Zdrojowiska nasze zdołają dopiero wtedy stanąć na równi z zagranicznemi, gdy liczba gości zdrojowych wynagrodzi właścicielowi nakład, poniesiony na utrzymanie i ulepszenie zakładu.

Chcąc zwrócić prąd chorych ku zdrojom krajowym trzeba koniecznie u lekarzy wyrobić zamiłowanie do zdrojów ojczystych, usuwać uprzedzenia, podnosić słuszne zalety, ułatwiać przystęp do zdrojów, a co najważniejsza wpływać na rychłe usunięcie wad i niedostatków. Napotykamy istotnie w zdrojowiskach naszych wiele usterek co do wygody, pożytku i przyjemności chorych, wiele przesądów,

które przy dobrych chęciach właścicieli i przy pom lekarzy zdrojowych dałyby się usunąć bez znacznych datków. Wskazywanie takowych, jak niemniéj zachęca zdrojowisk do nowych postępów, służących do wygod przyjemności chorych jest ważnym obowiązkiem komi. balneologicznéj. Tą drogą nietylko zwrócić możemy zı czną część rodaków do zdrojów krajowych, ale zachę także obcych i zdrojom krajowym nadać znaczenie ogóln w miejsce ściśle lokalnego, jakie dotąd prawie wyłącznie mają. Do tego znakomicie przyczynić się mogą wiadomości o naszych zdrojach, podawane od czasu do czasu w literaturze zagranicznéj.

Żądając wiele od właścicieli zdrojowisk komisyja balneologiczna powinna nawzajem poprzeć ich dobre chęci, otoczyć opieką ich usiłowania, dodać rady i wskazówek, gdy takowych zapotrzebują. Już z samego założenia swego jako przedstawicielka zdrojowisk w obec kraju i zagranicy, w obec władz krajowych i państwowych ma obowiązek wytężenia wszystkich sił i użycia wszystkich wpływów, aby dla zdrojowisk wyjednać prawa, przepisy i urządzenia, popierające ich rozwój i zapewniające im obronę. Mam tu głównie na myśli zaprowadzenie statutu zdrojowego, bez którego zdrojowiska nasze nigdy się nie rozwiną należycie, okręgów ochronnych górniczych, przepisów o pomieszkaniach, ułatwień w wyrabianiu przetworów zdrojowych i rozsyłaniu takowych, i szczegółowych przepisów ochraniających i podnoszących przemysł zdrojowy. Ważném również zadaniem komisyi balneologicznéj będzie wyrobienie łączności i solidarności pomiędzy zdrojowiskami krajowemi, aby godziwa emulacyja w podnoszeniu zdrojowisk nie wyradzała się w szkodliwe zazwyczaj podstępne zapasy i aby jednolitość i wspólność kierunku wszystkich właścicieli stała się nową dźwignią dla dobrobytu wszystkich zdrojowisk. Zbyteczném jest wskazywać na znany fakt ekonomii spółecznéj, że zbiorową pracą. że łączeniem sił do urzeczywistnienia jednego celu wiodących, daleko więcéj zdziałać można, aniżeli najgorliwszemi zabiegami jednostek; wystarczy tylko namienić. że niektóre zdrojowiska zagraniczne, trzymając się téj zasady podniosły się znakomicie w przeciągu bardzo krótkiego czasu. Łączenie się zdrojowisk prusko-szląskich i turyngskich i wyniki osiągnięte na drodze wzajemnego porozumiewania się, powinny być przykładem i zachętą dla naszych zdrojowisk.

Komisyja balneologiczna często odnosić się będzie do lekarzy zdrojowych i wymagać od nich współudziału w pracy. Jakże więc pojmować należy stanowisko, obowiązki i zakres działania lekarzy zdrojowych a przedewszystkiém lekarzy zakładowych? Lekarz zakładowy jest głównym filarem, rzec można duszą zakładu; od jego usiłowań zależy przedewszystkiém powodzenie, sława i wzrost zdrojowiska. Stojąc na stanowisku obecném wiedzy lekarskiéj a w szczególności balneologii i świadomy celów swéj specyjalności a zarazem czynników leczniczych zdrojowiska, lekarz zakładowy powinien otaczać najściślejszą opieką lekarską swych chorych, uwzględniać należycie warunki dyjetetyczne i higijeniczne, umieć zastósować wszystkie środki pomocnicze, ale zarazem mieć taką powagę i wpływ na Zarządy zdrojowisk, aby wskazówki jego co do urządzenia całego zasobu leczniczego a nawet co do wewnętrznego zarządu zdrojowiska były wyrocznią dla zarządów zdrojowych. Do niego należy szczegółowe poznanie i opisanie zakładu pod względem statystycznym i topograficznym, bliższe określenie wskazań i przeciwwskazań leczniczych, badanie umiejętne wpływu zdroju, kąpieli, klimatu i środków pomocniczych na ustrój zdrowy i chory, zastósowanie postępów balneologicznych do zdrojowiska jego opiece powierzonego, jak niemniéj systematyczne zawiadamianie publiczności lekarskiéj o stanie i postępie zakładu.

Wskazując lekarzom zdrojowym tyle rozmaitych a trudnych zadań, komisyja balneologiczna winna w zamian otoczyć lekarzy zdrojowych swą powagą i wesprzeć wpływem w stosunkach ich do zarządów zdrojowych, lekarzy domowych i publiczności, a zarazem ułatwić i umożebnić pracę w kierunku naukowym. W kilku zdrojowiskach widzimy już z przyjemnością, że lekarz jest właściwym kierownikiem zakładu; zapewne i inne zakłady podążą za tym przykładem, zwłaszcza, gdy przekonają się o pożyteczności takiego urządzenia i gdy komisyja balneologiczna opisze osobną instrukcyją zakres działania zarządu i lekarza zakładowego. Im lepsze pojęcie o balneologii wyrobi komisyja u lekarzy praktycznych, tém łatwiejszém stanie się zadanie lekarza zdrojowego w obec chorych, tém rzadziéj spotykać się będziemy z poleceniami lekarzy domowych, które krępują w zupełności swobodę działania i czynność leczniczą lekarza zdrojowego. Im więcéj zarządy

zdrojowisk cenić będą rady i wskazówki lekarza, tém większy będzie wpływ jego na chorych.

Jedném z najważniejszych zadań komisyi powinno być dążenie do zakładania szpitali zdrojowych i stacyj balneologicznych, gdzieby lekarz zdrojowy miał sposobność dokładnego postrzegania wpływu czynników leczniczych i czynienia doświadczeń naukowych. Strona naukowa naszéj balneologii może tylko w ten sposób prawdziwie się rozwinąć, a sprawozdania zdrojowe po założeniu szpitali nie powinny już być li tylko obrazem administracyjnym i statystycznym zdrojowiska, jakiemi niestety są dotąd z małemi tylko wyjątkami.

W celu wprowadzenia do prac naukowych lekarzy zdrojowych pewnego jednolitego kierunku powinna komisyja balneologiczna wypracować jak najogólniejszą instrukcyją naukową, któraby służyła jako wskazówka poważnéj pracy, zmierzającéj do bliższego poznania naszych zdrojowisk. Instrukcyja ta powinna stanowić jedną organiczną całość z programem prac komisyi balneologicznéj, tak szczegółowo i z tak gruntowną znajomością rzeczy nakreślonym przez Dra Lutostańskiego dła byłéj komisyi balneologicznéj w Akademii Umiejętności, z programem, który jako spuściznę po naszéj poprzedniczce przyjąć możemy w tém przekonaniu, że obejmuje wyczerpująco nasze zadanie naukowe, pojęte według obecnego stanowiska nauki.

Przedstawiwszy w tym ogólnym zarysie zapatrywanie moje na cel i zadanie komisyi balneologicznéj, mam nadzieję, że jeden naukowy cel połączy nas w przyjazne koło pracowników na niwie umiejętności balneologicznéj, zastósowanéj do wyłącznych stosunków i potrzeb kraju.

Odbicie z N: 13. Przeglądu lekar-skiego. 1877.